

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕПОВНИХ БЕЗСУБ'ЄКТНИХ РЕЧЕНЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Корсун О.В.

Україна, м. Донецьк, Донецький національний університет

Стаття посвячена изучению неполных бессубъектных предложений в английском и украинском языках. На синтаксическом уровне выделены структурные типы неполных бессубъектных предложений исследуемых языков, выявлены их общие и различные черты. В статье представлены количественные данные для установления частотности их употребления в тексте.

1. Проблематика дослідження.

1.1. Неповне речення - речення з пропущеними членами, необхідність яких зумовлюється семантико-синтаксичною валентністю окремих членів і зв'язком із наявними в реченні членами [3, с. 103]. Поняття неповного речення на матеріалі різних мов досліджено в роботах таких лінгвістів, як Н.С. Валгіна [2], І.Р. Вихованець [3], А.П. Загнітко [4], Д.Е. Едмонс [12], А.М. Пешковський [7], А. Редфорд [13], А.І. Смирницький [8] та ін. Окремі дослідження присвячені розгляду еліптичних [1] та парцельованих [5; 9] речень. Однак, окремого зіставного аналізу неповних безсуб'єктних речень (БР) на матеріалі англійської та української мови проведено не було, що й складає актуальність цього дослідження.

1.2. Об'єктом дослідження є неповні БР в англійській та українській мовах.

1.3. Метою дослідження є структурний аналіз неповних англійських та українських БР.

1.4. Матеріал дослідження складають 228 неповних речень в англійській мові [18-24] та 219 одиниць в українській [15-17], отримані шляхом суцільної вибірки із творів художньої англійської та україномовної літератури.

2. Типи неповних БР в англійській та українській мові.

Співвіднесення формальних та семантичних ознак БР в англійській та українській мові дозволило виділити дві групи неповних речень:

1) **Власне-неповні речення**, тобто речення формально і семантично неповні, відсутні члени яких відтворюються за допомогою мовленнєвої ситуації (ситуативні БР), контексту (контекстуальні БР) (англ. 141 од. – 61,8 %; укр. 207 од. – 94,5%).

2) **Еліптичні речення**, тобто речення формально неповні, але семантично повні, в яких пропущений член речення встановлюється із власного змісту та будови (англ. 87 од. – 38,2%; укр. 12 од. – 5,5%).

3. Структурні особливості власне-неповних англійських та українських БР.

3.1. Синтаксичну структуру речення становить наявність його головних (підмет (S), присудок (P)) та другорядних членів (доповнення (O), обставина (Adv.) тощо). Під час дослідження неповних БР обох мов за основу приймається структура повних двоскладних та односкладних речень, а відсутні компоненти помічено нульовою позначкою Ø. Аналіз власне-неповних БР англійської та української мови дозволив виявити наступні підтипи речень та їх синтаксичні структури.

3.1.1. **Ситуативні неповні речення** (англ. 128 од. – 90,8%; укр. 149 од. – 72%), тобто речення, пропущений член яких може бути відновленим за допомогою мовленнєвої ситуації, діалогічної єдності. Виявлено наступні типи речень на матеріалі обох мов.

1) Речення, виражені за допомогою другорядного члена речення, обставини часу, місця, кількості, способу дії тощо, із опущеними головними членами: SØ + PØ+ (OØ)+Adv.: (англ. 83 од. – 64,8%; укр. 115 од. – 77,2%): англ. (1) *Where did you pick Dinny up, Lawrence? - In the street.* [23, с.58] – ‘Лоуренс, де ти зустрів Діні?’ – ‘На вулиці’; укр. (2) *Ти з якого року в армії? — запитав раптом Василь. — З сорокового.* [15, с.192]. Приклади (1) та (2) є ситуативними неповними реченнями, вираженими за допомогою обставини місця (1) *in the street* ‘на вулиці’ та обставини часу (2) *з сорокового року*; відсутні головні члени можуть бути встановленими за допомогою діалогічної мовленнєвої ситуації: (1) *I picked up Dinny in the street* ‘Я зустрів Діні на вулиці’ та (2) *Я служу/знаходжуся в армії з сорокового року.*

2) Речення із опущеним підметом (SØ) та допоміжним дієсловом (V_{aux}.Ø), що є частиною складеного іменного присудка (V_{aux}.+ Predicative): SØ+ V_{aux}.Ø+ Predicative: (англ. 26 од. – 20,3%; укр. 27 од. – 18,1%), наприклад, англ. (3) *What age are you? - Twenty-six* ‘Скільки тобі років? – Двадцять шість’ [24, с. 33]; укр. (4) *А церкви?— Обідрані й поруйновані* [16, с. 369]. Речення (3), (4) є неповними, вираженими за допомогою предикативу складеного іменного присудка у формі числівника (3) та дієприкметника (4). Пропущені члени речення встановлюються за допомогою ситуації: (3) *I am twenty-six* ‘Мені двадцять шість’ та (4) *Церкви (є) обідрані та поруйновані.*

3) Речення із відсутнім підметом, виражені за допомогою присудка: SØ+P: (англ. 1 од. – 0,8%; укр. 4 од. – 2,7%): англ. (5) *That's right, Professor. Hope it's still convenient.* ‘Все вірно, професоре. Надіюся, що це ще зручно’ [18, с. 19]; (6) *Як там вона? Та нічого... Відвідує агрогурток, взяла нове зобов'язання...* [15, с. 89]. Обидва приклади (5) та (6) є неповними двоскладними реченнями, вираженими за допомогою дієслівних присудків (5) *hope* ‘надіюся’ (6) *відвідує*, підмети яких можуть бути легко відновленими: (5) *I hope* ‘я надіюся’ (6) *вона відвідує.*

4) На матеріалі англійської мови виділено 6 речень (4,7%) із відсутнім підметом та допоміжним дієсловом, частиною складеного дієслівного присудка: $S\emptyset + V_{aux}.\emptyset + V$: (7) *What were you doing in Ceylon? - Running a tea plantation....* ‘Що ти робив на Цейлоні? - Керував чайною плантацією....’ [23, с. 32]. Відсутні частини речення (7) відновлюються за допомогою діалогічної ситуації та мають наступний вигляд: *I (S) was (V_{aux.}) running a tea plantation* ‘Я керував чайною плантацією’.

5) Речення із відсутніми головними членами та вираженим додатком: $S\emptyset + P\emptyset + O$ (12 од. – 9,4%), наприклад: англ. (8) *What's your financial position? - Four hundred a year...* ‘Яке твоє фінансове становище? – Чотириста на рік...’ [24, с. 147]. Приклад (8) є неповним реченням, вираженим за допомогою додатка *four hundred*, підмет та присудок речення можуть бути відновленими: *My financial position is four hundred a year...* ‘Мое фінансове становище складає чотириста на рік’. Даний тип речень був виділеним тільки на матеріалі англійської мови та складає 12 одиниць (9,4%).

6) На відміну від англійської мови, на матеріалі української мови виділено 3 БР (2%) зі структурою: $O1\emptyset + P\emptyset + O2$: (8) *А що ж їй потрібно? — Звичайне щастя.* [16, с. 157]. Приклад (8) виражено за допомогою другорядного члена, додатка *звичайне щастя*, а головний член речення, присудок, та другий додаток відновлюються ситуативно: *Їй потрібно звичайне щастя.* В українській мові такі повні речення є односкладними дієслівними та не є характерними для англійської мови.

3.1.2. **Контекстуальні неповні речення** (англ. 4 од. – 2,8%; укр. 23 од. – 11,1%) – речення, в яких пропущений член відновлюється за допомогою контексту. Виділено наступні типи БР.

1) Речення, виражені за допомогою предикативу у формі іменника (10), прикметника (9) тощо: $S\emptyset + V_{aux}.\emptyset + \text{Predicative}$: (англ. 2 од. – 50%; укр. 6 од. – 26,1%): англ. (9) *... and the boom of his voice! Funny, silly perhaps...!* ‘...та його галас! Смішний, дурний напевно...!’ [23, с. 179]; укр. (10) *Дядько Сашко працював головою сільради в райцентрі. Для районних масштабів – теж помітна посада* [17, с. 343]. Пропущені члени речень (9), (10) встановлюються за допомогою контексту та мають вигляд: (9) *The boom of his voice (S) was (V_{aux.}) funny, silly....* ‘Його галас був смішний, дурний..’, (10) *Голова сільради – (є) теж помітна посада.*

2) Речення без формально вираженого підмета, але із присудком та інколи з додатком: $S\emptyset + P+(O)$: (англ. 2 од. – 50%; укр. 14 од. – 60,9%): англ. (11) *Told her she was a bossy, interfering female, that she'd far too much influence over Ellie, that I wasn't going to stand having Ellie bossed about the whole time.* ‘Сказав їй, що вона була власною, настирливою жінкою, що мала занадто великий вплив на Елі і я не збирався терпіти її’

знуцання над Елі увесь час' [20, с. 150]; укр. (12) *Івана не дошки цікавили: з літаків очей не зводив... Кілька разів брався рахувати літаки, та щоразу збивався із ліку: — Тища - не менше!..* [15, с. 77]. Пропущені підмети речень (11) *І 'я'* та (12) *Іван* встановлюється за допомогою ширшого контексту.

3) Речення із пропущеними головними членами, виражене за допомогою обставини: $S\emptyset+P\emptyset+Adv.$: укр. (13) *Твердохліб наказав: придивляйтеся, хлопці, до машин, пошлю взимку на курси — будете на сталевих кониках їздити... От вони і стараються: з ранку до вечора трактористам життя не дають. ... І знову з запитаннями* [15, с. 40]. Приклад (13) є неповним двоскладним реченням, вираженим за допомогою другорядного члена, обставини способу дії з *запитаннями*, головні члени якого відновлюються за допомогою попереднього контексту: *Хлопці знову підходять із запитаннями*. Такий тип речення не є розповсюдженим в українській мові і становить 3 одиниці в матеріалі вибірки (13%) та зовсім відсутній в матеріалі англійської мови.

3.1.3. **Парцельовані структури** (англ. 9 од. – 6,4%; укр. 35 од. – 16,9%) – граматично залежні компоненти попереднього речення, що виконують функцію уточнення, пояснення. На матеріалі обох мов виділено наступні типи:

1) Речення, виражені за допомогою обставини (часу, місця, цілі, способу дії тощо), що характеризуються відсутністю головних членів речення: $S\emptyset+P\emptyset+Adv.$ (англ. 3 од. – 33%; укр. 27 од. – 77,2%), наприклад, англ. (14) *I'll be there. Four o'clock.* 'Я прийду. О четвертій годині'. [18, с. 175]; укр. (15) *Твердохліб за ці дні схуд, аж осунувся з виду. В перший же день війни подався у Хоролівку. До військкомату* [15, с. 172]. В прикладах (14) та (15) обставина часу *four o'clock* 'четверта година' (14) та обставина місця *до військкомату* (15) формують окремі синтаксичні конструкції, що доповнюють попереднє речення.

2) Парцельовані конструкції, виражені за допомогою дієслова, що доповнює значення присудка попереднього речення та має із ним спільний підмет: $S\emptyset+P$ (англ. 1 од. – 11,1%; укр. 1 од. – 2,8%): англ. (16) *I saw that gipsy woman... Somebody told me as she'd said nasty things to the poor American young lady. Threatened her.* 'Я бачив цю циганку... Хтось сказав мені, вона залякувала бідолашну американку. Погрожувала їй.' [19, с. 189]; укр. (17) *Манекенниці завжди мовчать. Тільки рухаються* [17, с. 223]. Присудки речень (16) *threatened* 'погрозувала' та (17) *рухаються* узгоджуються із головними членами попередніх речень, та доповнюють їх зміст.

Окремо на матеріалі англійської мови виділено наступні типи парцельованих речень:

1) Речення, виражені за допомогою предикатива складеного іменного присудка із відсутніми підметом речення та допоміжного дієслова: $S\emptyset+V_{aux}.\emptyset+Predicative$ (2 од. –

22,3%): (18) *It's a good advice, Michie. A great improvement.* ‘Гарна порада, Мікі. Значне покращення’ [18, с. 26]. Предикатив речення (18) *a great improvement* ‘значне покращення’ доповнюють значення предикативу попереднього речення та має таку саму функцію.

2) Речення у формі дієслова із структурою: $S\emptyset + V_{aux}\emptyset + Verb$ що налічує в англійській мові 3 одиниці (33%): (19) *He was quiet, kind, reasonable. Just explaining things clearly and gently.* [19, с. 191]. Приклад (19) є парцельованим реченням, вираженим за допомогою дієслова *explaining* ‘пояснював’, що доповнює зміст та структуру попереднього речення.

Тільки в українській мові відмічено парцельовану конструкцію, що за своєю синтаксичною функцією є доповненням: $S\emptyset + P\emptyset + O$ (7 од. – 20%): (20) *Коли припливав за місяць – малий уже грав почуте лиш раз... Ходив на берег, виглядав батька, грав і грав. Для морських хвиль, для німого каміння, для високого неба.* [16, с. 12]. Головні члени парцельованого речення (20) відновлюються за допомогою попереднього контексту.

4. Структурні особливості еліптичних БР в англійській та українській мові.

4.1. Дослідження БР показало, що еліптичні речення, або речення структурно неповні, але семантично повні, переважають в матеріалі БР англійської мови (англ. 87 од. – 38,2%; укр. 12 од. – 5,5%). На матеріалі англійської мови виділено наступні типи еліптичних БР:

1) БР, виражені за допомогою предикативу (іменника, прикметника, числівника тощо) із еліпсом формального підмета *it, there* та допоміжного дієслова: $S_{form}\emptyset + V_{aux}\emptyset + Predicative$ (79 од. – 90,8%): (21) *Not necessarily* ‘не обов’язково’. [20, с.4]. Пропущені члени наведеного прикладу (21) не несуть семантичного навантаження та можуть бути відтвореними із власної синтаксичної структури: *It is not necessarily* ‘це не обов’язково’.

2) БР, виражені за допомогою підмета та дієслова із еліпсом допоміжного дієслова, що входить до складу дієслівного присудка: $S + V_{aux}\emptyset + V$ (4 од. – 4,6%): (22) *Unemployment and taxation going up all the time...* ‘Рівень безробіття та розмір податку підвищуються увесь час...’ [23, с. 378]. Допоміжне дієслово *to be* ‘бути’ у граматичній формі, узгоджений із підметом речення, *are*, не є вираженим на синтаксичному рівні, але мається на увазі.

3) БР із еліпсом формального підмета *it*: $S_{form}\emptyset + P$ (4 од. – 4,6%): (23) *Sounds jolly.* ‘(Звучить) весело’ [Galsworthy-2, p.45]. Формальний підмет речення (23) *It* може бути відтвореним зі структури речення, та не є типовим для української мови.

На матеріалі української мови виділені наступні типи еліптичних речень, що не є характерними англійській мові:

1) БР із еліпсом присудка за наявності підмета та обставини: S+P $\emptyset$ +Adv. (5 од. – 41,7%): (24) *Усе в минулому. Не вернеш, не змінши* [17, с. 65]. Присудок прикладу (24) залишилось встановлюється за допомогою змісту та будови самого речення.

2) БР у вигляді підмета та додатка із еліпсом присудка: S+P $\emptyset$ +O (1 од. – 8,3%): (25) *Торгові мита, які сплачував іноді навіть я,— мільйон двісті тисяч.* (16, с. 171). Власний зміст речення (25) допомагає відновити значення присудка *коштують / становлять*.

3) Односкладні дієслівні БР із еліпсом допоміжного або модального дієслова зі структурою V_{mod/aux} $\emptyset$ + Verb (6 од. – 50%): (26) *Бути відчутним навіть тоді, коли ти неприсутній.* [16, с.42]. Значення пропущеного модального дієслова *треба / необхідно* відновлюється із власного змісту речення.

5. Висновки.

5.1. В статті визначено поняття неповного речення та його підтипів – власне-неповних (ситуативних, контекстуальних, парцельованих) та еліптичних речень.

5.2. Дослідження власне-неповних речень на матеріалі БР англійської та української мови дозволило виявити, що в обох мовах поміж ситуативних, контекстуальних, парцельованих речень, домінують ситуативні БР (англ. 90,8%; укр. 72%).

5.3. Аналіз структурних особливостей власне-неповних англійських та українських БР показав наявність як спільних синтаксичних структур, так і структур, характерних для кожної з аналізованих мов окремо (див. 3).

5.4. Дослідження еліптичних БР засвідчило їх частотність в матеріалі БР англійської мови, на відміну від української, де вони складають незначну кількість. Еліптичні речення різняться в обох мовах набором синтаксичних структур (див. 4).

Список використаних джерел:

1. Богатько В.В. Явища еліпсису в мові сучасної української публіцистики : автореф. дис. на здобуття наук. степеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / В.В. Богатько. – Київ, 2005. – 19 с.
2. Валгина Н.С. Синтаксис современного русского языка / Н.С. Валгина. – М. : Агар, 2000. – 416 с.
3. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І.Р. Вихованець. – К., Либідь, 1993. – 368 с.
4. Загнітко А.П. Український синтаксис : теоретико-прикладний аспект / А.П. Загнітко. – Донецьк, 2009. – 137 с.

5. Кузнецов В.В. *Парцеллированные предложения и предложения с расширенным повтором в современном английском языке : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / В.В. Кузнецов. – Калинин, 1986. – 16 с.*
6. Марченко Т.В. *Семантика й прагматика неповних речень в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. степеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Т.В. Марченко. – Луганськ, 2007. – 22 с.*
7. Пешковский А.М. *Русский синтаксис в научном освещении / А.М. Пешковский. – [8-е изд., доп.]. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 544 с.*
8. Смирницкий А.И. *Синтаксис английского языка / А. И. Смирницкий. – М. : Изд-во литературы на иностранных языках, 1957. – 286 с.*
9. Ступкина М.О. *Парцеляция в современном болгарском языке (на материале художественной прозы) : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.03 "Славянские языки" / М.О. Ступкина. – Санкт-Петербург, 2008. – 22 с.*
10. Теньер Л. *Основы структурного синтаксиса / Люсьен Теньер ; [пер. с франц. Редкол.: Г.В. Степанов (пред.) и др. ; Вступ. ст. и общ. ред. В.Г. Гака]. – М. : Прогресс, 1988. – 656 с. – (Языковеды мира).*
11. *Boeckx C. Bare Syntax / Cedric Boeckx. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – 295 p.*
12. *Edmonds Joseph E. Discovering Syntax : Clause Structures of English, German and Romance / Joseph E Edmonds. – Berlin, Ney York : Mouton de Gruyter, 2007. – 393 p. – (Studies in generative Grammar ; 93).*
13. *Radford A. English Syntax : The Introduction / A. Radford. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 258 p.*
14. *Van Valin Robert D. Exploring the Syntax-Semantics Interface / Robert D. Van Valin. – New York : Cambridge University Press, 2005. – 310 p.*

Список художніх творів:

15. *Дімаров А. Біль і гнів : [роман] / Анатолій Дімаров. – К. : Україна, 2004. – 925 с.*
16. *Загребельний П.А. Роксолана : [роман] / Павло Загребельний. – К. : Радянський письменник, 1980. – 574 с.*
17. *Загребельний П.А. Твори в шести томах : (Розгін) : [роман] / П. Загребельний. – К. : Дніпро, 1979. –Т.1. – 575 с.*
18. *Amis Kingsley Lucky Jim : [novel] / Kingsley Amis. – М. : "TSITADEL", 2002. – 304 p.*

19. *Christie A. Endless Night : [novel] / Agatha Christie. – СПб. : Антология, 2009. – 256 с. – (My Favourite Fiction).*
20. *Christie A. N or M? : [novel] / Agatha Christie. – М. : Менеджер, 2003. – 208 p.*
21. *Dahl R. You never know : [stories] / Roald Dahl. – М. : “TSITADEL”, 2001. – 208 p.*
22. *Fitzgerald F.Scott The great Gatsby : [novel] / Frances Scott Fitzgerald. – New York : Simon&Schuster, 1992. – 221 p.*
23. *Galsworthy J. End of the Chapter : (Maid is waiting. Flowering wildness) : trilogy / J.Galsworthy. – Moscow : Foreign languages publishing house. – 1960. – 602 p.*
24. *Galsworthy J. End of the Chapter : (Over the river) : trilogy / J. Galsworthy. – Moscow : Foreign languages publishing house. – 1960. – 304 p.*